



Németh Márta

A látásfogyatékosok nevelésében,
oktatásában, fejlesztésében
alkalmazott eljárások



A követelménymodul megnevezése:

Általános gyógypedagógiai asszisztensi feladatok

A követelménymodul száma: 1284-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SzT-009-50



A LÁTÁSFOGYATÉKOSOK NEVELÉSÉBEN, OKTATÁSÁBAN, FEJLESZTÉSÉBEN ALKALMAZOTT ELJÁRÁSOK

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Látássérült gyermekek speciális nevelését-oktatását Magyarországon 5 intézmény végzi:

- Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Diákotthona és Gyermekotthona (Budapest, Ajtósi Dürer sor 39.)
- Gyengénlátók Általános Iskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye és Diákotthona (Budapest, Miskolci út 77.)
- Dr. Kettesy Aladár Általános Iskola (Debrecen, Lóverseny u. 3.)
- Batthyány László Gyermekotthon Római Katolikus Óvodája és Iskolája (Budapest XII. kerület, Mátyás király út 29.)
- Világ Világossága Alapítvány Rehabilitációs Centruma (Pécs, Bálicsi utca 29.)

Ugyanakkor 1993. óta lehetőség van arra, hogy a látássérült gyermekek is integráltan tanuljanak az erre felkészült, többségi oktatási intézményekben, amennyiben a szülő ezt választja és a Látásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság és Gyógypedagógiai Szolgáltató Központ is javasolja. Mint az az előző tananyagból kiderül, a látássérültek mind az ismeretszerzésben, mind pszichés fejlődésük irányításában speciális segítséget és különleges eljárások alkalmazását igénylik.



1. ábra. Vakok Állami Intézete, Budapest, Ajtósi Dürer sor¹

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

A látássérültek nevelő-oktató munkájának alapelvei²

A nevelés-oktatás szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszert és eszközrendszert minden esetben a tanulók állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg. Mindig szem előtt kell tartani az önállóságra nevelés elvét. Az akarat tulajdonságok kialakítása, a kitartás, a kudarcűrő képesség fejlesztése szükséges a látássérülésből adódó hátrányok leküzdéséhez. Differenciáltan, egyénileg, kiegészítő szolgáltatásokkal, kellő időkerettel segítsük a tanulókat a követelmények eléréséhez, az éplátók közötti helytálláshoz.

Célkitűzés: a tananyag elsajátítása mellett a tanulók meglévő látásának védelme, maximális működőképességének biztosítása, a látássérülés okozta hátrányok csökkentése útján a társadalomba való beilleszkedés előkészítése.

Kiemelt feladatok:

- az általános, korszerű alpműveltség nyújtásán túl a látássérülésből adódó hátrányok leküzdése, az esélyegyenlőség közelítése;
- a gyermeket meglévő látásának maximális kihasználására és óvására tanítani;
- minél korábban megkezdeni a látásfunkciók fejlesztése mellett az ép érzékszervek fokozott fejlesztését;

¹ <http://foto.lapunk.hu/tarhely/foto/galeria/156005.jpg> (2010. október 17.)

² A Dr. kettesy Aladár Általános Iskola Pedagógiai Programja 2009. alapján

- biztosítani a tanuláshoz és a mindennapi élethez szükséges speciális ismeretanyagot (speciális technikák és eszközök használata stb.) és készségfejlesztést (szóbeli kifejezőkészség, célszerű munkaszokások kialakítása stb...);
- a mozgásképesség fejlesztése, különös tekintettel a látás-mozgás koordinált működésére és a finommotorika fejlesztésére;
- korrigálni a látássérüléshez esetlegesen csatlakozó sérüléseket, részképességkieséseket, tanulási zavarokat, viselkedési és beilleszkedési problémákat, figyelemzavart, pszichés eltéréseket;
- olyan családi légkör biztosítása, ahol a felnőttek és gyermekek jól érzik magukat, ahol kölcsönös az egymás tisztelete, ahol a gyermekszerepet, a türelem, a megértés a meghatározó;
- átfogó feladat a reális énképpel rendelkező, önálló életvitelre képes, kiegyensúlyozott személyiség megalapozása.

A látássérültek nevelése-oktatásának célja azonos a többségi intézmények céljával: a többségi iskolákkal azonos alpműveltség elsajátítása és a társadalomba való beilleszkedés előkészítése – speciális eszközök és eljárások alkalmazásával.

Tanterem

A gyengénlátó és látásukat praktikusán használó aliglátók számára rendkívül fontos a megfelelő világítás, ezért a speciális iskolákat különös gonddal tervezték: nagyok az ablakaik, a tanterem üvegfala sok természetes fény bejutását teszi lehetővé. Emellett a mesterséges világítást is állandóan használják, a tantermi fényerő 1000 Lux. Néhány esetben a gyermek fényigénye, közelhajolása a könyvekhez szükségessé teszi a tanulóasztal külön, helyi megvilágítását is.

A tanulók speciálisan kialakított egyéni tanulóasztalt használnak. Az asztal lapjának dőlésszöge állítható, így a gyermek gerince mentesül a görnyedéstől. Az osztályteremben a tanulók ülőhelyét a látásteljesítményük figyelembevételével határozzák meg (táblától való távolság, ablakból jövő fény iránya-ereje, rendszeres tekintési irány és a gyermek hasznos látótere...).



2. ábra. Gyengénlátó tanulók az osztályteremben³

A vak gyermekek tantermében nincs tábla, a szemléltetőeszközöket a pedagógus kézbe adja. Nagyon fontos, különösen a kisebb gyermekek esetében, hogy a pedagógus minden gyermeket a karjával elérjen (segítségnyújtás, tárgyak kézbeadása, szemkontaktus helyett érintéssel való motiválás, dicsérés, figyelemfelkeltés stb.), ezért a tanulóasztalokat félkörben rendezik el, frontális munka esetén a kör közepén ül a pedagógus. Ezt az elrendezést a kicsi osztálylétszám teszi lehetővé (5–6 fő/osztály). A munkaasztaloknak megfelelő méretűeknek és stabilaknak kell lenniük, hogy a Braille-írógépet használni tudják; és fiókokkal kell ellátni, hogy a taneszközeiket tudják rendszerezni és állandó helyen tárolni. Amennyiben a vak csoportban van aliglátó gyermek, ott az ő látását figyelembe vevő, a gyengénlátóknál ismertetett munkakörnyezet kialakítása indokolt.

Az iskolai környezet akadálymentesítésére egyébként az általános akadálymentesítési elvek érvényesek (ezeket más tananyagrészt tárgyalja).

³ http://www.sulinet.hu/2010/upload/128_16_tantermi.JPG (2010. október 17.)



3. ábra. Optimális játékasztal vak gyermekek számára⁴

Optikai segédeszközök

A gyengénlátó tanulók nagy része visel szemüveget. Sok aliglátó tanuló használ távcsőszemüveget, mely megfelelő előtéttel közeli munkához, annak levételével távolra nézéshez is alkalmas. A távcsőszemüveg használatát a szemész és a pedagógusok tanítják meg a gyermekeknek. A gyengénlátók iskolái egyedülállóan gazdag választékú, nagyon jó minőségű nagyítókkal rendelkeznek, melyeket folyamatosan biztosítanak a gyermekek látóképessége és egyéb adottságai (esetleges mozgássérülés, fényérzékenység) szerint. Használnak állványos és fejre rögzíthető nagyítókat is, melyek lehetővé teszik, hogy a tanuló mindkét kezével tevékenykedhessen. A lupék jelentős része beépített világítású, esetenként speciális sorkiemelő műszaki megoldással.

⁴ http://www.nepszava.hu/image/?id=238449&ext=jpg&th=inline_main (2010. október 17.)



4. ábra. Optikai eszközök⁵

Egyre több elektronikus olvasóeszköz, más néven "olvasótelevízió" is rendelkezésre áll: vannak fekete-fehér, színes, nagyképernyős, hordozható, telepített készülékek. Közös jellemzőjük, hogy egy beépített kamera képét vetítik ki nagyítva a képernyőre. Kisméretű ábrák, betűk, szövegrészek, de akár lapos tárgyak, síkidomok, pénz, bélyeg, óra, hőmérő, iránytű, sőt apró élőlények, stb. nagyítására is alkalmasak. Az olvasótelevízió egyben egyéni olvasóeszköz aliglátó növendékek számára. Alkalmasak írásra, szerkesztésre, és sokféle technika gyakorlására (ollóval vágás, varrás), valamint szemléltetésre is.



5. ábra. Olvasó televízió⁶

⁵ <http://www.interkomfort.hu/.store/images/0144.jpeg> (2010. október 17.)

Tanterv

Az összes tantárgy tananyagát a Nemzeti Alaptanterv és a Helyi Pedagógiai Program alapján dolgozták ki. A speciális iskola is az általános iskolai tananyagot tanítja és ugyanolyan bizonyítványt ad, mint bármely többségi iskola, ami a folyamatos átjárhatóságon túl a középiskolákba való teljes jogú jelentkezést is biztosítja. (Fontos azonban tudnunk, hogy az iskolák közötti átjárhatóság elvileg feltételezi a befogadó többségi iskola minden igényre kiterjedő speciális felszereltségét és szakmai felkészültségét- ennek gyakorlata azonban napjainkban még igen hiányos.)

A tananyag feldolgozásának módját azonban lényegesen befolyásolja a látássérülés. Egyes tantárgyak ezért az óraszám vagy a tartalom tekintetében eltérnek a Nemzeti Alaptantervben foglaltaktól, illetve sajátos elemekkel egészülnek ki:

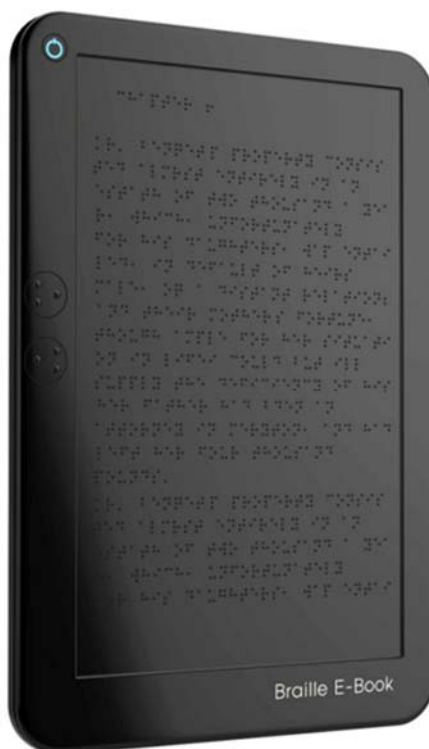
- Az alsó tagozaton magasabb óraszámban tanítják a magyar nyelv és irodalom tantárgyat – tudva, hogy a látássérült tanulóknak az alapkészségek kialakításához hosszabb időre van szükségük. A gyengénlátók olvasástanítási módszere alkalmas a dyslexia megelőzésére. A vakoknál a Braille-írás-olvasás tanítása időben is elhúzódik, azért az 1. osztály tananyagát 2 év alatt sajátítják el.
- A testnevelés programját a szemészeti állapot határozza meg: a szembetegség miatt veszélyeztetett gyermekek sajátos programban vesznek részt, de kivétel nélkül mindannyian részt vesznek a testnevelés órákon!
- A rajz és a technika tantárgyak tematikája és az alkalmazott technikák megválasztása szintén igazodik a tanulók sajátos igényeihez, a gyengénlátáshoz (színes, kontrasztos, nagyméretű ábrázolások) és a vaksághoz (tapintható technikák).
- Az informatika tanításának eszközparkjában megtalálhatók azok a sajátos eszközök, melyeket a látássérült felhasználók számára fejlesztettek ki (képernyőnagyító és felolvasó programok, Braille-kijelző). Az informatika tantárgy tanterve nagy hangsúlyt fektet a gépirás eszközszintű elsajátítására.
- Az osztályfőnöki tantárgy olyan ismereteket is nyújt, amelyekre a gyengénlátó, aliglátó vagy vak tanulóknak különleges helyzetük miatt szükségük van. Ilyenek: a tanulási stratégiák, a reális önismeret, az életmódbeli ismeretek, a pályaválasztás lehetőségei, szemészeti, érdekvédelmi tudnivalók.

A pontírást tankönyveket a Vakok Általános Iskolája nyomdájában állítják elő.

⁶ http://www.sulinet.hu/2010/upload/128_2_22_Olvaso_televizio.jpg (2010. október 17.)



6. ábra. Braille írás olvasása⁷



7. ábra. A technika fejlődésével a tervezők és fejlesztők egyre inkább figyelemmel kísérik a speciális igényeket is⁸

⁷http://www.gamechannel.hu/pictures/hirblock/hangfajlbarogzithetoelektronikuskonyvtarva_koknakesgyengenlatoknak_1.jpg (2010. október 17.)

⁸ <http://www.yankodesign.com/2009/04/17/braille-e-book/>

Habilitáció

A látássérült gyermekek nevelésében a képességfejlesztés és a differenciáló pedagógia kiemelt jelentőségű. Ha kiműveljük azon képességeiket, amelyekkel önállóan is eljutnak az információhoz, hosszútávon segítettük, vagyis rehabilitáltuk őket. Az egész oktató–nevelő munkát áthatják a rehabilitációs eljárások, de a tanórákon túli rehabilitációs–rehabilitációs foglalkozások célzott fejlesztésre is alkalmat adnak. A logopédiai foglalkozás, gyogytestnevelés stb. mellett a rehabilitáció látássérült–specifikus tartalma:

- látásnevelés a látási funkciók gyakoroltatására, hallásnevelés, tapintás–szaglás–kinesztézia fejlesztése
- mozgáskorrekción a finommozgás, nagymozgás fejlesztésére
- olvasási–készség fejlesztése az átlagosan gyengébb nyelvi adottságok miatt, illetve a látássérülés miatti lemaradás kompenzálására
- tájékozódásra nevelés a vizuális/akusztikus támpontok megtanulásához, az önálló közlekedés elsajátításához, a hosszú fehér bot használatának gyakorlásához
- tapintó írás–olvasás megtanítása az aliglátó vagy progrediáló szembetegségű tanulók számára, akik egyébként látó módon tanulnak, illetve az iskolás korban látásukat elveszített tanulóknak (Braille–írás, olvasás)

Látásnevelés a látási funkciók gyakoroltatására⁹

A látás működési rendszerének három szakasza: ingerfelfogás, ingertovábbítás, ingerfeldolgozás. Ezek közül pedagógiai eszközökkel az első és a harmadik hozzáférhető és befolyásolható. Az első szakasz fejlesztését – a szem különböző működési funkciójának gyakoroltatását – látási tréningnek, a harmadik szakasz fejlesztését, az agykérgi feldolgozás tökéletesítését látásnevelésnek nevezzük.

A látási tréning a játék és a tanulás mindennapi tevékenységeibe ágyazva történik. Mindezt a szemorvosi vélemények figyelembevételével és szemészeti ellenőrzés mellett teszik. A súlyos, következményeiben visszafordíthatatlan kórformák nagymértékben nem befolyásolhatók, de kisebb mértékű állapotváltozás, a várható állapotromlás késleltetése, és a meglévő látás eredményesebb felhasználása sok esetben elérhető. Ilyen tréningnek tekinthetők:

- Nagymennyiségű látási inger biztosítása
- Szemtorna
- A látásélesség fejlesztése
- Szoktatás a fényhez
- Lazítás, pihentetés

⁹ www.kettesy.sulinet.hu/index_elemei/fejleszttes.htm (2010. okt. 13.) alapján

A nagymennyiségű látási inger biztosítása a legáltalánosabb és már egész kicsi gyermeknél is alkalmazható módszer. A gyengénlátó érdeklődését az az inger kelti fel, amelyik látóképességének megfelelő nagyságú, élénk színű, a környezetéből kiemelkedő, legyen az tárgy, kép, figura vagy jel. Kisgyermeknél még egyéb érdeklődéscsökkentő jelleg vagy érzelmi vonatkozás is szükséges (hang, mozgás, kellemes emlékkép stb.). Nagyobb gyermekeknél a kíváncsiság és a tudásvágy is elegendő. A változatosság elve minden tekintetben érvényes. Vonatkozik az inger tárgyára (fény, szín, térforma stb.); minőségére (megvilágítás, méretek, tagoltság); távolságára, irányára, a mozgás terjedelmére, gyorsaságára. A látási ingerek nyújtása ne legyen öncélú, hanem szolgálja a gyermek tájékozódási képességének tágítását, tapasztalat- és ismeretkörének bővítését. A tudatos fejlesztőmunka érdekében tudnunk kell, hogy a változatos látási ingerek felfogása milyen módon trenírozza a szemmozgást. Egy álló tárgy fixálása a térben a két szem összehangolt mozgását igényli. Ha ugyanezt a tárgyat mozgás közben (a gyermek saját mozgásáról van szó) is szemmel akarja tartani, bonyolultabb szemmozgásokat kell végeznie. Mozdó tárgy követése, ha csak a fej mozog, nem nehéz feladat. A szemgolyók tekintő mozgatásával követni valamit sokkal nehezebb. A fej és a szemgolyók együttes mozgatása már finom mozgásreflexeket igényel.

A fejlesztés szolgálatában állhat minden olyan játék, amit szét lehet szerelni, össze lehet rakni, egymásra, egymásba, egymáshoz lehet illeszteni. Különösen fejlesztőek a célzó (dobó, gurító, horgászó stb.) játékok. Nagyobb térben a labdázás, fogócskázás, bújócskázás, virág, falevél, termés, kavics gyűjtése és még számtalan elfoglaltság.

A szemtorna tanköteles kortól már végezhető. Eleinte nehéz, de az életkornak megfelelő rendszeres, játékos gyakorlás meghozza az eredményt. A szemmozgató gyakorlatok különféle változatait inkább több alkalommal, de egyhuzamban csak rövid ideig végeztessük.

A legismertebb gyakorlatfajták:

- tekintés csak szemmozgással jobbra, balra, föl, le, ferde irányokba, és körbe;
- szándékos tekintettrögzítés a tér vagy sík meghatározott pontjára (mozgás közben is);
- mozgó pont, tárgy követése szemmozgatással (ritmikus és rendezetlen, különböző sík- és térbeli irányú és kiterjedésű mozgások);
- összetéritő szemmozgás: kancsalítás az orrhegyre (rövidlátóknak előnyös)
- akkomodálási gyakorlatok: közeli (olvasási távolság) és távolabbi (2-3 m-re lévő); valamint közeli és távoli (5 m-en túli) távolságban lévő tárgyak, képek jelek váltakozó fixálása; a fixált kép, szöveg távolítása, közelítése.

A látásélesség fejlesztése: A kisgyermek szemének megkülönböztető képessége (látásélesség) még fejlődési stádiumban van. Óvodás korban még jelentősen, de később is javítható a kancsal gyermek tompalátó szeme, ha a jobbik szem leragasztásával a másik szemet kényszerítik munkára. Ilyen tréninget gyengénlátóknál is ajánlanak a szemészek. Náluk azonban meg kell elégedni a viszonylagos látásjavulással.

Szoktatás a fényhez: A szem felbontóképessége és a megvilágítás erőssége szoros kapcsolatban vannak. Bizonyos szembetegségeknél az erős fénykerülési reakciók a betegség velejáró tünetei, s olyan kórokokra vezethetők vissza, amelyek szoktatással nem befolyásolhatók. (Albinismus, iris coloboma és más fejlődési rendellenességek.) Átmeneti fénykerülést okoz a kötőhártya-gyulladás és a szaruhártya sérülése is. A fényhez szoktatás érdekében első lépés: a hibás szokások elhagyása. Fényvédő szemüveget csak azok a gyengénlátók viseljenek, kiknél ezt a szemészeti megbetegedés indokolja. Minden helyiséget jól ki kell világítani. Tartózkodjanak a gyermekek minél többet a szabadban. Módszereiben legfontosabb a fokozatosság és az óvatosság. Nem szabad a fényforrásokba belenézni! A fény felé fordulást csukott szemmel végeztetjük a gyakorlatok során. A szemhéjon átszűrődő fényhez fokozatosan szoktatjuk a fényérzékeny szemet. Nem merev fejtartással, hanem fejmozgatás közben, hogy a fény a retinát pásztázza. A fényforrás erősségét fokozatosan – egyéni érzékenység szerint növeljük. Ha fényhez szoktató gyakorlatokkal erősebb fény elviselésére is képessé válik a gyermek, erős fényű olvasólámpával, saját megvilágítással felszerelt kézi nagyítóval meglévő látóképességének eredményesebb kihasználására nyílik lehetőség.

Lazítás, pihentetés: A szem távolsági alkalmazkodását végző belső szemizmok bizonyos fénytörési hibák esetén erősebben igénybe vannak véve. Az izmok kifáradásának legjobb megelőzési módja a rendszeres időközönként végzett munkamegszakítás és a megfeszített izmok ellazítása. Ez történik akkor, ha az addig közelre néző szemmel pár pillanatra távolabbra tekint a gyermek (5 m-en túlra), a tanterem távoli pontjára, vagy ki az ablakon. Az is késlelteti a kifáradást, ha csak kisebb mértékben változtatjuk a fixálási távolságot, pl. felnézetjük a tanulót a táblára vagy bármire, ami az olvasási távolságnál messzebb van tőlük. A szemkörüli izmok: a szemháj, a homlok és az arc izmai is el szoktak merevedni erőltetett munkavégzés közben. Ellazításként néhány másodpercre hunyják be szemeiket, lazán és sűrűn pislogjanak, majd könnyed mozdulattal simítsák végig homlokukat és az arcukat.

A látásnevelés területei: a vizuális gondolkodás (megfigyelőképesség, megkülönböztetőképesség, alaklátás, lényegkiemelés, általánosítás, következtetés), a vizuális emlékezés, a vizuális képzelet fejlesztése. A látásos megfigyelés szerves része a tapasztalás és a gondolkodás. A látásnevelés területei olyan szorosan kapcsolódnak a gondolkodásra neveléshez, hogy elnevezéseik is megegyeznek, csupán a "vizuális" jelző kerül a kifejezés elé. (pl.: vizuális emlékezet, vizuális megfigyelés, vizuális képzelet stb.) A látóközpontban az ingerek feldolgozása túlnyomórészt tudatunk ellenőrzése nélkül, automatikusan megy végbe. Arra is képesek vagyunk azonban, hogy tudatossá tegyünk olyan működéseket, amelyekről addig tudomást sem vettünk. Amit ellenőrzünk és irányítunk, azt lehet, hogy tökéletesíteni is sikerül. Így fejleszthető a vizuális gondolkodás, mint ahogyan a gondolkodás többi területe is.

Hallásnevelés, tapintási, szaglási érzékelések fejlesztése

A hang jelentősége a vak tanulóknál – de a gyengénlátóknál is – különleges jelentőséggel bír. Nemcsak a hangok felismerését kell megtanulniuk, hanem a hangokhoz kapcsolódó egyéb tényezőket is: az élethelyzetekhez való kapcsolhatóságot, egy adott helyzetben a hangok özönéből a legfontosabb kiválasztását, a hangok eredetének kiszűrését, értékelését stb. Nagyon fontos tehát a hang használatának, szerepének tudatos beépítése a nevelésbe, illetve hasonló módon a tapintási, szaglási érzékelések fejlesztése, gyakorlása:

- hangdifferenciálás
- hanglokalizálás
- visszhanghatás ismerete
- tájékozódás és közlekedés differenciált hangok alapján
- tapintási érzékelések fejlesztése
- szaglási érzékelések fejlesztése

Célja, hogy a tanuló figyeljen a környezet különböző hangingereire, és támpontként használja. A tanuló kézzel és lábbal, bottal történő tapintás által érzékelje és különböztesse meg a különböző felületű tárgyakat. Érzékelje a szagingereket, és támpontként használja.

A mozgásképeség fejlesztése

Ha a látásos ellenőrzés korlátozott, a mozgás-látás koordinációjában zavar keletkezik, a mozgásfejlődés megkésik. Súlyos látássérülés kicsi korban (2-3 hónapos babánál) a kézmozgás és látás összehangolásában okoz zavart. A mászás és a járás időszakában a távolabbi látás egyrészt mozgásra készítetné a gyermeket, másrészt biztonságérzetet keltene. Ha ez hiányzik, szűk körre korlátozódik a mozgástere, és az egész mozgásfejlődése lelassul. A vak gyermekeket nem motiválja helyváltoztatásra a hívogató környezet, nem játszik szerepet a társak utánzásának vágya (mert nem látja őket), ráadásul a sok ütközés is elveszi a kedvüket (gyakran négykézláb előre helyett hátrafelé, vagy ülve közlekednek, mielőtt megtanulnak járni, mert így tudják megvédeni a fejüket). Az iskolás korú látássérültek között is gyakori a mozgásfejlődés általános fejletlensége, a testtartási rendellenességek, a gerinc és a lábboltozat szalagrendszerének gyengesége. A mozgásfejlődés elmaradásának a látássérülésen kívül feltételezhető okai:

- Káros környezeti hatások (szülői "túlféltés")
- Szülési sérülés
- Mozgáshiány, túlmozgékonyosság, nyugtalanság, mozgáskoordináció-zavar (az enyhe agyi funkciózavar egyik legáltalánosabb tünete)
- a koraszülöttek között gyakori a kötőszöveti gyengeség, amely bokasüllyedésre tartáshibákra hajlamosít
- Az állandó görnyedés (kivált az iskoláztatás éveiben) megterhelik a gerincoszlopot. Ami eleinte csak rossz tartás, az később állandósuló elváltozáshoz vezethet. Bizonyos szembetegségeknél – ami látótérkieséssel vagy a retinán az éleslátás eltolódásával jár együtt – természetellenes lehet a fejtartás, ami szintén károsítja a gerincoszlopot.

A legfontosabb teendő biztonságos teret és lehetőséget nyújtani a gyermekeknek a mozgásigényük szabad levezetéséhez. A látássérültek iskolai testnevelés óráinak célja, hogy a tanulók teherbíró képességét, fizikai cselekvőképességét, térbeli tájékozódó és mozgásos alkalmazkodó képességét – a meglévő látás maximális kihasználását elősegítve – fogyatékosságuk korlátain belül optimális szintre fejlessze. Kiemelt helyet kapnak azok a gyakorlatok, amelyek a gerincoszlop tartási hibáinak és a lábboltozat rendellenességeinek korrekcióját szolgálják. A gyors és célszerű reflexek kialakítása, a rugalmas mozgás baleset-megelőzési célokat is szolgál. A látássérültek testnevelésének feladatai, szervezési keretei és módszerei eltérnek az általános iskoláétól. Különleges feladata a térbeli tájékozódás képességének fejlesztése, valamint a látássérülés másodlagos következményeinek megelőzése, vagy ha már bekövetkezett, a korrekciója (a mozgáshiányból eredő egészségi ártalmak, a gerincoszlop károsodásai). Ezeket a feladatokat a testnevelés és gyógytestnevelés órák, a diáksportkör, valamint a rehabilitációs–rehabilitációs foglalkozások keretében is végzik.

A testnevelés feladatainak nehézségét növeli, hogy egyes szembetegségekhez (nagyfokú rövidlátás, lencseficam, glaucoma, szemműtétek utáni állapot ...) szigorú mozgáskorlátozó előírások tartoznak. Bizonyos gyakorlatokat egyáltalán nem, vagy csak biztonságos körülmények között végezhetnek a tanulók. Nem érheti a fejüket erős rázkódás, ütés; nem szabad nagy fizikai erőfelfejtést végezniük; kerülniük kell a fordított testhelyzeteket. A testnevelésben rejlő, mással nem pótolható lehetőségek előtt azonban nem szabad őket elzárni, mivel mozgásigényüket szembetegségük nem csökkenti.

A látásnevelésben és a tájékozódásra nevelésben a testnevelésnek különleges lehetőségei vannak, amelyek más körülmények között megvalósíthatatlanok: a mozgástér határainak és akadályainak helyes felismerése, a helyváltoztató mozgás gyors hozzáigazítása. Ez a képesség – amely az életben a biztonságos közlekedés feltétele – a tornaórák csoportos játékaiban és versenyszerű feladatai során szerzett tapasztalatok során fejlődik legjobban.

Tájékozódás–közlekedés

A tájékozódás az ember azon képessége, készsége, melynek segítségével az érzékszervei által az őt körülvevő környezetről szolgáltatott adatok és jellemzők, valamint már meglévő ismeretei és tapasztalatai együttes mentális feldolgozásával meghatározza helyét és a környező tárgyakhoz és objektumokhoz viszonyított helyzetét adott térben és időben. A közlekedés a környezet jellemzőit figyelembe vevő, tervezett és kontrollált helyváltoztatást jelent. A tájékozódás–közlekedés tanításának célja azon készségek és technikák elsajátíttatása, amelyekkel a látássérült személy biztonságosan és hatékonyan képes közlekedni bármely környezetben.

A tanításnak mindig az egyes gyermek képességeire, jellemzőire kell alapoznia és mindig speciálisan képzett mozgástréner irányítja (a gyógypedagógiai asszisztens feladata a gyakorlás és az önálló közlekedés biztonságosságának felügyelete). Szakaszai:

- Tájékozódási képességek kialakítása (téri relációk, térhez kapcsolódó alapfogalmak, fordulások, egyenes vonalú járás, látás, hallás, tapintás fejlesztése/adaptálása)

- "Bot előtti" technikák (védőtartások, vezetővonal követése, akadálykerülés, beltéri tájékozódás)
- Látóvezető-technikák (szabályos fogás, irányváltások, szűk átjárók, ajtón áthaladás, fel- és lelépés, lépcső, járműhasználat)
- Bothasználat technikái
- Tájékozódás beltérben, majd egyre összetettebb kültéri helyszíneken (forgalomtól elzárt udvaron, parkban, kertvárosi környezetben, városi utcákon, nagy forgalmú utakon, végül különleges helyzetekben)
- Önálló járműhasználat, mozgólépcsők, lift, forgóajtó használata
- Tájékozódás ismeretlen helyszíneken



8. ábra. Bottal való közlekedési tréning¹⁰

Nevelés

¹⁰ <http://archiv.magyarso.com/arhiva/2004/okt/19/kepek/vakok4.jpg> (2010. október 17.)

A társadalmi együttműködésben a látássérült ember helyzete nehezített. Alapvető hátrányt jelent maga a látássérülés, amely az információhoz és a szociális tapasztalatokhoz jutást korlátozza. A hátrányt fokozza a sérült gyermekeket nevelő család gyakori izolálódása és a szegregált iskola zárt világa.

A környezethez való alkalmazkodás nagyon fontos előfeltétele a helyzetek, a kapott információk értelmezése. A kisgyermek legfontosabb tanulási és alkalmazkodási formája az utánzás. A látássérült gyermekek mindkettőben akadályoztatva vannak, ennek következtében még darabos ételt is később fogadnak el, mint a látók; később tanulnak meg beszélni és sok türelemmel és tudatossággal kell megtanítani nekik a helyes szociális viselkedést. Nagyon fontos a nevelés során:

- azoknak a viselkedési szabályoknak az elsajátíttatása, amelyeket az ép gyermekek főként vizuális tapasztalatokon keresztül ismernek meg,
- a különböző kommunikációs helyzetek értelmezése, gyakoroltatása, a testbeszéd alkalmazása,
- megtanítani a vizuális korlátozottsággal összefüggő speciális igények és képességek egyértelmű, udvarias közlésére,
- a kudarcűrő képesség növelése, mert a látássérült ember gyakran kerülhet frusztráló helyzetbe,
- azoknak a személyes vonásoknak a fejlesztése, amelyekkel képessé válik az aktív, önálló életvezetésre.

A reális énkép kialakítása mellett törekedni kell arra, hogy a sérült gyermek önbizalma, "énereje" folyamatosan növekedjen. Legyen képes önálló cselekvésre, döntéshozatalra. Alakuljon ki benne vágy arra, hogy minél kisebb mértékben szoruljon mások segítségére. Ugyanakkor fogadja el az átlagosnál viszonylag nagyobb kiszolgáltatottságát. Élje át saját kompetenciájának folyamatos növekedését.

Mivel a látássérülés következményeinek feldolgozása és a helyzetük elfogadása nagyon megterhelő és nagyon sok munkát igényel, gyakran alakulnak ki személyiségzavarok. Ezek megelőzésében és kezelésében nagy segítséget jelent a pszichológus.

Felkészítés a továbbtanulásra

Középiskola szegregált formában csak néhány kézműves szakma oktatása terén elérhető. A jó képességű látássérültek látók között, integráltan fognak továbbtanulni, ahol már nem kapnak annyi speciális segítséget, mint az általános iskolában. Ezért – különösen a speciális iskolákban – nagy gondot kell fordítani arra, hogy a gyerekek képessé váljanak az önálló segédeszköz-használatra, ismeretszerzésre, közlekedésre, segítségkérésre és a megfelelő társas viselkedésre. Tudniuk kell, hol igényelhetnek speciális tankönyveket, hol van hangoskönyvtár, hol kapnak információt (pl. az általános iskolában nem tanulnak meg minden matematikai Braille-jelent (sinus-cosinus stb)). Meg kell tanulniuk azt is, hogy látássérülésük nem ruházza fel őket különös jogokkal, nem jár nekik mindenhol megkülönböztetett figyelem; az esélyegyenlőség azt is jelenti, hogy nekik is ugyanolyan erőfeszítést kell tenniük az eredményért, mint másnak.

Összefoglalás

A látássérültek a látókkal azonos értelmi képességekkel rendelkeznek és a megfelelő módszerek alkalmazásával képesekké válnak az önálló tanulásra, később sok szakmában tudnak a látókkal azonos teljesítményt nyújtani; képesek önállóan háztartást vezetni, gyermekek nevelni, szórakozni. Ehhez azonban nagyon tudatos és kitartó fejlesztő munkára van szükség.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

A látássérültek nevelésének-oktatásának valamennyi elemét lehetetlen egy tananyagba sűríteni. Ez az összefoglalás arra elegendő, hogy megértse a gyógypedagógus munkájának, módszereinek célját és így hatékonyan tudjon vele együttműködni a fejlesztési folyamatban.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

A tanulócsoporthoz bekerül egy rövidlátó gyermek. Határozza meg és írja le, a tanteremben milyen körülményeket kell biztosítani ahhoz, hogy eredményesen tudjon dolgozni!

MUNKANYAG

2. feladat

Hospitáljon egy matematika órán a gyengénlátók iskolájában, majd a vakok iskolájában azonos osztályfokon, hasonlítsa össze a látássérült-specifikus módszereket és írja is le!

Vakoknál: _____ Gyengénlátóknál: _____

MUNKANYAG

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A tantermi fényerő 1000 Lux. A gyermek közelhajolása a könyvekhez szükségessé teszi a tanulóasztal külön, helyi megvilágítását is. Az asztal lapjának dőlésszöge állítható kell legyen. Az osztályteremben a tanuló ülőhelye a táblához lehető legközelebb legyen, az ablak bal kéz felé essen (ha jobbkezes).

2. feladat

Pl:	vakoknál	gyengénlátóknál
	Logikai készlet kézbeadása	kontrasztos rajzok alkalmazása stb.

3. feladat

A saját élményű tapasztalat sokat segít a későbbi munkában.

4. feladat

Pl. egyenes vonalú járás forgalommal párhuzamosan először a forgalommal azonos irányba, majd szembe, végül az autók zajának szünetében stb.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Vakok Óvodája, Általános Iskolája, Speciális Szakiskolája, Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézménye, Diákotthona és Gyermekeotthona Pedagógiai Programja

A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzati Általános Iskola és Kollégium Pedagógiai Programja

www.kettesy.sulinet.hu (2010. okt. 14.)

AJÁNLOTT IRODALOM

2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról

Dr. Csányi Yvonne, Kovács Krisztina, Földiné dr. Angyalossy Zsuzsa: Látássérült gyermekek integrált oktatása – nevelése (megjelent a Integrációs kötetek szülők és szakértői bizottságok részére című sorozatban) Budapest, 2001.

A(z) 1284-06 modul 009-es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
54 140 01 0000 00 00	Gyógypedagógiai asszisztens
52 140 01 0000 00 00	Pedagógiai asszisztens

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
25 óra

MUNKANYELV

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató